

DE MAKARISKE ÖER OG ELISA.

ET BIDRAG TIL PHOENICIERNES HANDELSHISTORIE

AF

DR. H. F. J. ESTRUP.

Det ubekjendte *Hiinsides* var og vil stedse blive et Maal for den höitstræbende Aands Anelser og Forskninger, hvad enten den henflytter sig fra Tiden i Evigheden eller i denne Tingenes Verden fra denne til hiin Side af Hav og Bjerge. Geographien har til alle Tider havt sine Fabellande og fra det Givne sluttet til det Ikke-Givne; men ingensinde syslede Phantasien mere i Geographiens Kreds, end da Grækerne begyndte at løfte det Slør, som Phoenicier og Karthager havde kastet over de rige Handelslande i Vesten, og senere i Middelalderen, da det middelbare og utilfredsstillende Kjendskab til det rige og underfulde Indien og Ratai fristede Europæerne til fortsatte Opdagelser. I den første Periode var Occidenten og i den anden Orienten den priste og besungne Trylleverden. Det har sin Grund i en ved physiske Momenter betinget Culturs Udvikling, at ligesom Asiens og Afrikas Centralbjerge siden bleve Skjullet mellem det Bekjendte og det Ubekjendte og tildeels ere vedblevne at være det, saaledes var det i den fjerne Oldtid det vestlige Ocean, som begrændsede den geographiske Viden. I Östen oprandt den første klare Dag; der laae Menneskeslægten og Culturens Udspring. Ligesom følgende Solens Gang udbredte sig Folkenes Strömme fra Östen mod Vesten i Forgreninger rundt om Middelhavets Kyster mellem Atlas og Alper (a) i et Jordbelte, som fremfor alle egner sig for det humane Liv,

(a) Et Resultat, hvortil Undersögelser om Sprogenes og Religionsideernes Herkomst og Udbredelse samt Traditioner for længe siden have ført.

indtil de omsider naaede **Hercules's Stötter**, saae **Landene** at udfolde sig i lange **Linier** paa begge **Sider** og **Solen** at sænke sig i det umaalelige **Ocean**. Her vare de synlige *πειρατα γαιης*, udenfor hvilke den dristige **Sömænd** længe ikke vovede sig, men — ingen **Grændse** for **Anelsen** og den udsvævende **Tanke**, der hæver sig over **Tiden** og **Rummet**. En saadan **Tanke** udtaler **Choret** i **Senecas Medea** v. 574 fgd.

Venient annis

Secula seris, quibus Oceanus

Vincula rerum laxet et ingens

Pateat tellus, Thetysque novos

Detegat orbis, nec sit terris ultima Thule.

Det er lignende **Anelser** og **Phantasier**, grundede dels paa **physiske Iagttagelser** og **Reflexion**, dels paa **historiske Traditioner**, som udtale sig i **Mytherne** om **Hesperidernes Hauger**, **Atlantis** og **Meropis**, endelig ogsaa i de af **Digttere** og **Geographer** overleverede **Sagn** om *Μακαρων νησοι* og **Öerne Elisa** (*Ηλυσιον πεδιον*), hvis **phoeniciske Herkomst** er **Gjenstanden** for nærværende **Undersøgelse**, som efter sin **Natur** maa blive baade **mythologisk** og **historisk**, idet **Mythen** opløser sig i **Historie**, og **Historien** opløser **Mythen**.

For at **Undersøgelsen** kan hvile paa en sikker **Grundvold**, er det **nødvendigt** at gaae imøde nogle **Tvivel**, som den **historiske Kritik** har opkastet med **Hensyn** til **Sidoniers** og **Tyriers Farter** og **Opdagelser** udenfor **Hercules's Stötter** (b). Man har i **Karthagerne Hannos** og **Himilcos Reiseberetninger** troet at finde afgjørende **Beviser** for den **Mening**, at disse **Sömænd** vare de **egentlige Opdagere** af **Søveien langs Afrikas Vestkyst** og til **Britannien**, og at de **Gamle** sigtede til **Karthagerne**, naar de

(b) Efter *Camden, Dodwel, Voss* i Særdeleshed *Lelewel* die Entdeckungen der Carthager und Griechen auf dem atlantischen Ocean. Berlin 1831.

talte om Phoeniciernes Farter og Colonier udenfor Hercules's Stötter. Men hine Reiseberetninger af en uvis Tidsalder ere ufuldstændige og paa anden Haand komne til os (c). Hanno og Himilco vare udsendte fra Karthago ikke for at opdage hidtil ukjendte Lande, men for at anlægge Colonier. Det vilde have været uklogt, om Karthagos Senat vovelig havde udrustet Hanno med 30,000 Mand paa 60 Skibe for at gjøre Opdagelser, men derimod hensigtsmæssigt at bekoste Udrustningen for at colonisere en bekjendt Kyst. Vistnok er der hverken i Hannos eller Himilcos Relationer Tale om nogen ældre phoenicisk Colonie paa Vestkysten af Afrika eller i Britannien. Det synes endog, som Beboerne af Cassiteriderne umiddelbart handlede paa Tartessus, för Himilco banede Karthagerne Veien for en activ Handel. Men hvad angaaer Tyriernes Colonier paa Afrikas Vestkyst, vare disse, efter Strabos Beretning (d) 500 i Tallet, ödelagte af Pharusier og Nigriter. Tyrus, böiet under asiatiske Erobreres Aag, tabte efterhaanden sit Handelsherredömmе i Occidenten, og overgav navnlig Tinhandelen til Karthagerne og Massilienserne (e). Det er meget rimeligt, at Tartessus og Cassiterider have fortsat den af Phoenicierne begyndte Handel, hvilken disse havde fört netop fra Tartessus (f) og Gadirs Havn. Hertil kommer en positiv og uforkastelig Auctoritet for Phoeniciernes atlantiske Expeditioner. Strabo, den troværdigste Referent af Oldtidens geographiske Kundskab, som skrev sit Mesterværk efter 40 Aars Reiser og Studier, antager: at Phoenicierne kort efter den trojanske Krigs Tider (altsaa för Karthagos Anlæg) besejlede Oceanet og byggede

-
- (c) Hannos Relation nemlig i en græsk Oversættelse af et Udtog, og Efterretningen om Himilcos Reise endnu kortere i Avieni descr. oræ marit. fra det fjerde Aarhundrede efter Chr. F. cfr. Lelewel S. 10 fgd. og S. 81 fgd.
- (d) Geogr. I. 17 c. 3 ed. Tauchn. III p. 479. cfr. p. 483, hvor Strabo anförer den ældre Artemidons Efterretninger om phöniciske Stæder i Mauritanien.
- (e) Diodor. bibl. hist. I. 5 c. 22 og 38.
- (f) Ezechiel c. 27, 12 og 24: „Tarschisch var din Handelskunde, Tyrus, med Fylde af alt Godt; med Sölv, Jern, Tin og Bly fyldte det dine Torve" — „Tarschisch-Skibene fyldte Dig og gjorde Dig pragtfuld."

Stæder udenfor Hercules's Stötter og paa Kysten af Afrika; at Tyrierne paa Vestkysten af Afrika havde 300 Colonier; at Phoenicierne i den ældste Tid ene og alene beseilede de cassiteridiske Öer, og at Homer skylder dem sine Efterretninger om Egnene ved Jordens Grændser (g). Han er ikke blandt de Forfattere, som forvexle Phoenicier med Karthager; paa sidst anførte Sted (l. 3 c. 5) staae netop Karthagerne som Phoeniciernes Efterfølgere i Iberien. Det vilde nu ogsaa være i og for sig selv utroligt, at et Folk skulde hengive sig til Søhandelen uden at fare frem paa Opdagelsernes Vei; at navnlig Phoenicierne, de ældste, dristigste og kyndigste Söemænd, skulde komme til Tartessus og blive staaende; skulde anlægge det lovende Gadir (h) som et Udgangspunct for tilkommende Expeditioner, og ikke benytte det; at de skulde høre om Farter mellem Iberien og Cassiteriderne uden selv at forsøge Farten; eller at Karavaner skulde føre Tinöernes Producter gjennem Gallien, uden at Phoenicierne prøvede, hvad Havets Ryg kunde bære. Er det en rigtig Bemærkning af Tacitus (i), at Silurerne, som beboede det metalrige Land ved Munden af Floden Severn, nedstammede fra spanske Iberer, som vare satte over Havet, og er den Lighed, man i nyere Tid har opdaget mellem det irske og det gamle phoeniciske Sprog, mere end tilfældig, saa maa Forbindelsen mellem Spanien og Britannien i ældste Tid have været meget levende. Himilcos Expedition var neppe nogen Opdagelsesreise. Men ligesom Karthago efter Sidons og Tyrus's Fald bemægtigede sig efterhaanden Moderlandets Afbyggerstæder i Afrika og

(g) Strabo l. 1 c. 3; l. 17 c. 3; l. 3 c. 5; l. 3 c. 3 ed. Tauchn. I p. 76; III p. 479; I p. 282 og 241. Paa samme Maade skjelner Diodor mellem *Φοινίκες* og *Καρχηδόνιοι* paa det bekjendte Sted (l. 5 c. 20), hvor han taler om Anlægget af Gadir (som var ældre end Karthago) og Phoeniciernes ældgamle Handelsreiser udenfor Hercules's Stötter og deres Colonier saavel i Europa (*ἐν τοῖς πρὸς ὄντιν κελκίμεινους μετέει*) som i Afrika.

(h) Gadir var anlagt omtrent 1100 Aar f. Chr. F., altsaa tidligere end Karthago. Vel-lejus Paterc. l. 1 c. 2 cfr. Mela l. 3 c. 6. Aristoteles de mirab. 146.

(i) Vita Agricolaë c. 11.

dernæst i Spanien, saaledes vilde det ogsaa tilegne sig den Handel, som Phoenicierne fra Spanien af havde drevet i den atlantiske Verden. I samme Hensigt udsendte Romerne efter Karthagos Undergang Polybius til Afrikas Vestkyst og senere Publius Crassus til Britannien (k).

Dersom Grækerne tilskreve Phoenicierne de første Opdagelser i Vesten og Sagnene derom, saa maae ogsaa de os af Grækerne tilligemed Sagnene overleverede locale Benævnelser med megen Grund antages at være af phoenicisk Rod. Samieren Colæus og Phocæerne vare de første Grækere, som, omtrent 600 Aar f. Chr. F., saae det store Verdenshav (l), hvilket Digterne længe forhen havde forevigt under Navn af *Okeanos*. Dette Navn blev i ældste Tider skrevet *Ωγην* og *Ωγηνος* (m) og synes beslægtet med det hebraiske *גן*, hvilket i Digtersproget betyder Himmels og Jordens Ring (n), ligesom Homer og Hesiod lagde Oceanet som en Flodring rundt om den yderste Rand af Achilles's og Hercules's Skjolde (o). Navnet skal forekomme paa phoeniciske Mynter (p), og Diodor synes at erklære det for et phoenicisk Egennavn (q).

Om dette Ocean udbredte de phoeniciske Skippere sælsomme og afskrækkende Forestillinger, som dels havde en virkelig fysisk Grund i tilværende Skjær, Havtaager og en Mængde Vandplanter, dels vare beregnede paa at sikre Monopolet. De skjulte deres Seiladser fra Gades for alle Andre, og bragte i Udraab, at hiinsides Herakles's Stötter var

(k) Plinii hist. nat. l. 5 c. 1. Strabo l. 3 c. 5 ed. Tauchn. I p. 282.

(l) Herodot l. 4 c. 153; l. 1 c. 163. Men Grækerne vare dog ikke komne til Cassiteriderne i Herodots Tid, eftersom Tinnets Hjem var denne Historieforsker ubekjendt. l. 3 c. 115.

(m) Bochart Canaan I, 36 p. 708 sq. og Münter Religion d. Karthager S. 100.

(n) Esaias 40, 22. Proverb. 8, 27. Job 22, 14, 26, 10.

(o) Iliad. 18, 607. Scut. Herc. v. 314.

(p) Eckhel syllog. tab. VI n. 5 p. 58.

(q) Bibl. l. 5 c. 20 — *ἐπεβαλλοντο πλεν την ἔκτος Ηρακληων σηλων, ἢν ὠκεανον ὀνοματῶσαι* — nemlig Phoenicierne; det synes, at være en meget overflødig Bemærkning af Diodor, dersom det var hans Mening, at „man til hans Tid kaldte dette Hav Oceanet“; det vidste Alverden paa Augusts Tid.

Havets og Jordens Ende (r). Paa Solons eller maaskee paa Platos Tid hed det endnu, at Vandene udenfor Middelhavets Munding ikke kunde befares formedelst de Grunde, der vare en Levning af det sunkne Atlantis (s), og Perseren Sataspes turde for Xerxes som Undskyldning for, at han ikke fuldendte den ham paalagte Fart omkring Afrika, beraabe sig paa, at Skibet ikke kunde drives frem, men holdtes tilbage (t). Liggende Forestillinger vare i Omløb om Vanskeligheden med at gjennemkrydse de nordlige Egne af Oceanet (u).

I samme mystiske Taage laae *νησοι μακαραν*, der, efter at have i flere hundrede Aar svævet for Digternes Phantasie uden at kunne naaes af det sunde Öie, först efter Karthagos Fald og Romernes Erobring af puniske Skrifter og puniske Colonier ved Oceanet gik over i den græskromerske Geographie som virkelig tilværende Lande. Vi ville vove et Forsög paa at tyde deres Navn og bestemme deres Beliggenhed i Phoeniciernes gamle Verden, men först tage Hensyn til en sindrig Hypothese af den grundlærde *Movers* i hans nylig udkomne *Untersuchungen über die Religion und die Gottheiten der Phoenicier* (Bonn 1841) S. 417-424. Efter at have viist, hvorledes den phoeniciske Naturreligion med dens sideriske Elementer og i Særdeleshed Baals Cultus udbredte sig fra Östen mod Vesten, kommer *Movers* ogsaa til det Resultat, at *Makar*, *Baal-Makar* er et Navn for den libyske Hercules. Han finder Hovedbeviserne for denne Mening i tre afrikanske Indskrifter, i adskillige Steders Navne og endelig i et Par Efterretninger hos Pausanias og Diodor. Den förste (v) omtaler en Makæris, af Ægypterne og Libyerne kaldet

(r) Strabon. 1.3 c.5 ed. Tauchn. I p. 274 og 282.

(s) Platon. Timæus ed. Bipont. t.9 p. 296 sq.

(t) Herodot. 4, 43, grundet paa puniske Efterretninger.

(u) Strabon. 1.1 c.4 ed. Tauchn. I p. 164. End flere fabelagtige Oldtidssagn om Oceanet har Lelewel samlet S. 17—27.

(v) Phocic. 1.10, c.17, 2.

Herakles. Diodor (x) fortæller, at adskillige Öer i Ægæerhavet efter Nøgles Mening ere kaldte *μακαρων νησων* efter en Konge Makarius og hans Sønner, der paa Deukalions Tid bebyggede Lesbos med flere Öer; „ihvorvel, tilføier han, det var de Flestes Mening, at Öerne skyldte eiendommelige Herligheder hiint Saligheds-Navn”. Det synes derefter at være Movers's Tanke, i Öernes Navn at finde Solgudens Epitheton *Makar* og Antydningen af hans Cultus. Navnet oversatte Grækerne i deres Sprog efter dets Klang og ikke efter dets rette Betydning, og Digterne grundede herpaa Mythen om de Saliges Öer og Chronos's Rige. Dog — om end Baals Tilnavn *Makar* kunde ansees som godtgjort ved Indskrifterne, er Beviset for Baal-Makars Identitet med Pausanias's *Makæris* og Diodors *Makarius* kun svagt. En *Makæris*, haldet *Herakles*, „hvis Vei, som Pausanias lægger til, gik til Delphi”, vilde Grækeren neppe erkjende som en libysk Guddom (y); ikke heller vilde han i en Konge *Makarius*, Søn af *Krinakes* og først i andet Led nedstammende fra *Zeus*, finde en *Herakles* eller *Baal*. Det er ikke rimeligt, at Mythen skulde henflytte libyske Guddomme under saadanne Personificationer i Hjertet af Grækenland og paa Öer lige under Lille-Asiens Kyst. Det var i Oldtiden sædvanligere, at Guder fik Tilnavne efter de Steder, hvor de fortrinlig dyrkedes, end at Stederne optøge Gudernes Navne. Efter Analogien vilde en *Baal* snarere have Tilnavnet *Makar* efter et Stednavn *Makar*, *Makaron* eller *Makaria*, end Steder skulde være opkaldte efter ham og hans Cultus. Vi forlade saaledes den paa Gudenavnet *Makar* byggede Analyse af *νησων μακαρων*.

(x) Bibl. I. 5 c. 81 fgd.

(y) Maaskee har Pausanias (tilligemed *Silius Italicus*, *Solinus*, *Isidor* cfr. *Vossius de idolol. gent.* I. S. 287) blot kommenteret over det bekjendte phoeniciske Navn *Maharbal* ὁ; *Mahar-Baal*. Det var meget sædvanligt, at Mænds-Navne fik Tillæget *Bal* f. Ex. *Eth-Bal*, *Mastana-Bal*, *Adher-Bal*, *Asdru-Bal*, *Hanni-Bal*. *Makæris* saaledes kun en libysk *Heros*, ligesom hans Søn *Sardus* (*Sardopater*), eller en Repræsentant for en maurisk Stamme.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VII Deel.

Hesperia (o: Vestland eller Aftenland, Landet mod Solens Nedgang, paa Grændsen af Dag og Mørke, derfor hos Digterne paa Grændsen af Liv og Död) var i Oldtiden et Navn fælleds for flere Lande. Altsom den geographiske Kundskab rykkede frem mod Vesten, og flere Lande bleve inddragne i dens Kreds, rykkede Navnet Hesperien efter. I Europa var Italien det første Hesperien (naar ikke lægges nogen Vægt paa Myther om Hesperiderne i Epirus) (z). Spanien blev det andet Hesperien, og maaskee Navnet i det phoeniciske Sprog bemærker Aftenlandet (æ). Endelig ere ogsaa de britiske Tinöer blevne kaldte Hesperider (ö). Gaaer man over til den sydlige Side af Middelhavet, skride paa lige Maade de hesperiske Benævnelser frem med den geographiske Kundskab. Først de lykkelige Hesperier (Ἑσπεριται), Hesperidernes Stad, Flod, Havn, Sö og beröimte Hauger lige paa Skjellet mellem det græske og puniske Afrika (a); Andre sögte Hesperidernes Hauger endnu dybere inde i Libyen. De forlagdes derefter til Mauretaniens Ryster, ved Atlas eller paa en Öe ved Staden Lixus, hvor der fandtes

(z) Virgilii *Æneid.* 1, 530, 2, 781 og 3, 163. Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt.

(æ) *Hesperia ultima* Horatii *Öd.* 1, 36. 4. Det er Hamakers Mening i *Miscellan. phoen.* p. 313, at Hispania (med Til sidesættelse af det ældre Etymon 𐤇𐤍𐤔 Kanin) har i det phoeniciske Sprog heddet 𐤇𐤍𐤔 o: det mørke Land, Aftenlandet, Hesperia. Ogsaa Homer sætter (f. Ex. *Odyss.* 10, 190) ζογος (Mørke o: Vesten) mod $\eta\omega\varsigma$.

(ö) Dionys. *Perieg.* v. 62 og Citaterne i Bocharts *Canaan I*, 39 S. 723. Disse Tinöers Navn *Oestrymnis* (hos Himilko og Avienus) udleder Lelewel S. 16 af 𐤇𐤍𐤔 grex, divitiæ og 𐤇𐤍𐤔 mare, occident, saa at det skulde betyde "rige Have" eller "rige Vestlande".

(a) Diodor *bibl.* 1. 4 c. 56. Plin. *hist. nat.* 1. 5 c. 5. Strabon. 1. 17 c. 3 ed. Tauchn. 1. 3 p. 496.

et Hercules's Tempel ældre end det i Gadir (b). En Stamme Æthioper noget sydligere paa Afrikas Vestkyst kaldtes Hesperier (c), og det hesperiske Navn hörtes ligesaavel Syd som Nord for Herkules's Stræde (d). Hesperidernes gyldne Hauger forflyttedes, altsom der hörtes om nye Lande med en riig og skjön Natur. De yderste Hesperider vare fjerne Öer i Atlanterhavet (e). Endnu i forrige Aarhundrede hedte Beboerne af Marokko i Ströget mellem Telemsen og Asfi *Morgrebi*, det er: Vestboerne; Spanierne kaldte dem Algarbes af *Elgarb*, α: Vesten (f). Nyere Undersögelser om Folkenes, Sprogernes og Religionsideernes Udbredelse have stadfæstet de gamle Efterretninger om Nordafrikas Befolkning ved Österlændere, som ere vandrede over Landtungen ved Suez, den store Folkebroe mellem Middelhavet og den arabiske Bugt. Pharusier (Perorser) paa Mauretaniens Sydgrændse sagdes at være Perser, der havde ledsaget Hercules paa hans Tog til Hesperiderne (g). Efter andre Beretninger vare Maurerne (Maurusierne) Inder paa lige Maade indvandrede med Hercules (h). Maurerne selv tillagde sig en kananæisk Herkomst og talte et Sprog, der lignede det phoeniciske (i). Da endelig Sallustius,

(b) Plin. I. 5 c. 1 og I. 19, 4. Solini polyh. c. 24. Virgil. Æn. 4, 480 sq.

(c) Strabon. I. I c. 1 ed. Tauchn. p. 3. Plin. I. 6 c. 30.

(d) Ovid. Metam. 4, 627. 2, 142. 11, 258.

(e) Plin. I. 6 c. 31. Solin. c. 56. Mela I. 3 c. 10. Hesiodi theog. v. 215, 275
Ἑσπεριδες, αἱς μῆλα περὶν κλυτὰ Ὠκεανοιο.

(f) Höst's Efterretninger om Marokko S. 95.

(g) Plin. I. 5 c. 8.

(h) Strabon. I. 17 c. 3 ed. Tauchn, vol. 3 p. 283.

(i) Procop. bell. Vand. I. 2 c. 10.

som har benyttet gamle for os tabte afrikanske Forfattere, antyder, at Navnet Maurer er bleven de i hine Egne indvandrede Asiater til Deel efter Indvandringen (k): saa har Bocharts Conjectur om dette Folkenavns Etymon meget for sig (l): han antager nemlig *Maur* = Mahur, Machorin, Mauharin, at bemærke de yderst boende Vestlændere, etym. מור, som betyder baade det Yderste og Vesten. Altsaa synes ogsaa i Mauretaniens Navn at ligge Hesperiens. Vilde man efter denne Etymologie forsøge at oplyse Mythen om Makæris (m) paa samme Maade som andre genealogiske Myther, der stille Personer istedetfor Folkefærd, saa vilde Analysen give: at en phönicisk Colonie (symboliseret ved Herakles) fra Machur eller Mauretanium (symboliseret ved Makæris) bebyggede Sardinien (symboliseret ved Sardus, en Søn af Makæris).

Ligesom Benævnelserne *Hesperien*, *Hesperier*, *Hesperider*, saaledes findes ogsaa Μακαρων νησοι paa Phoeniciernes Veie mod Vesten. Saaledes kaldtes de nærmest Vesten for Asien beliggende Öer (n); saaledes kaldtes (Herodot tilføier: "i det græske Sprog") Oaser i Örkenen Vesten for det ægyptiske Theben (o); saaledes fremdeles frugtbare Egne

-
- (k) Bell. Jugurth. c. 18. Libyes nomen corrupere barbara lingua Mauros pro Medis appellantes.
- (l) Canaan I, 25 p. 544. Hamaker misc. p. 238 & 250 antager ligeledes, at Phoenicierne ere Skabere af Navnet Afrika, etym. מרץ א: Vestlandet; efr. Ezechiel c 30, 5.
- (m) Pausan. Phocic. l. 10 c. 17, 2. Det hele Capitel er en sardinsk Folkegenealogie.
- (n) Diodor l. 5 c. 81. Mela l. 2 c. 7.
- (o) Herodot l. 3^m c. 26. Det er ikke Ordet *οάσις* eller *άνασις*, som oversættes saaledes paa Græsk; thi dette Ord var ægyptisk efter Strabon. l. 2 c. 5 ed. Tauchn. p. 208 og betyder Boliger omringede af öde og tört Land; hvorfor Oaserne ogsaa kaldtes Öer. Det maa derfor være et andet Navn, hvortil Herodot sigter.

ved Oceanet (p); endelig Öer i Atlanterhavet, deels i digteriske Sagn uden bestemt Kjendskab eller Hensyn til nogen bestemt Öe (q), deels ogsaa i mere bestemte geographiske Efterretninger. Til den sidste Classe hørte ifølge Himilkos Reiseberetninger Tinöerne i den östrymniske Havbugt, den hellige af Hibernerne beboede Öe og det store Albion (r), maaskee de samme Makarier, der ogsaa kaldtes Gudernes Öer, sex i Tallet, som Plinius anviser Plads ud for Cap Finisterre (s), og som Eusebius omtaler under Navn af Dæmonernes og Heroernes Öer (t). I den geographiske Classe komme endelig begge Grupper af canariske Öer, paa hvilke Romerne i Særdeleshed anvendte Skildringen af *μακαρων νησοι* og Navnet insulæ fortunatæ (u).

Ligesom Strabo med ældre Forfattere er enig i at give Sagnet om det store idealske Atlantis udenfor Herkules's Stötter en ægyptisk

(p) Hesiodi oper. v. 169: *Ἐν μακαρων νησοισι παρ' Ὠκεανον βαθυδινην.*

(q) Fremfor alle Pindar. Olymp. 2, 127 sqq. om Kronos's Borg, hvor Oceanets Vinde omvifte *μακαρων νᾶσον*, altsaa een Öe ligg den i Sagnene om Atlantis, Meropis, Aristoteles's og Diodors maaskee virkelige, men poetisk skildrede Öe.

(r) Fest. Avieni descript. or. marit. v. 94—116; cfr. Lelewel die Entdeckungen d. Karth. S. 14 fg. og 126.

(s) Hist. nat. l. 4 c. 22 (Solin. c. 23, 10). *Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ Cassiterides dictæ Græcis, a fertilitate plumbi, et e regione Arrotrebatum promontorii Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellavere.*

(t) Præp. evang. l. 5 c. 17 p. 207, ligesom hos Hesiod *μακαρων νησοι* vare Heroernes Öer; cfr. Werlauffs Forsög til at oplyse Procops Efterretninger om nordiske Lande S. 33.

(u) Strabon. 1, 1 og 3, 2 ed. Tauchn. l p. 4 og 241. Plin. l. 6 c. 32. Mela l. 3 c. 10. Ptolem. 4, 6. Plutarchi Sertorius c. 8.

Herkomst (v), saaledes fører han tilbage til phoeniciske Kilder Digternes Sagn og Sange om *μακαρων νησοι*, hvilke Opdagerne lode ligge i en mystisk Aftenskumring og i dunkle Hentydninger alene Grækerne alene det salige Liv, som maatte kunne leves i de skjønne og yppige Vestlande, hvis gyldne Frugter ved Handelen vare blevne bekendte (x). Det er rimeligt, at Navnet er phönicisk, men gjengivet i det græske Sprog efter Lyden og i Samklang med Forestillingen om Heroernes salige Hjem, men ogsaa oversat efter den egentlige Bemærkelse ved Hesperien. Det er forhen viist, at Grækerne kaldte Hesperien og hesperidiske Öer Egne, hvor de ogsaa henlagde *νησοι μακαρων*. Naar Pindar smykker sin af Oceanets Luftninger omviftede *μακαρων νασον* med gyldne Blomster og Træfrugt (y), saa synes hans Billede identisk med det af Hesperidernes *nemus auriferum*. Vi tale om Vestfarere, og uden nærmere at betegne det specielle Land, som er Fartens Maal, mene vi Amerika. Saaledes kunde ogsaa en Phönicier tale om en ny opdaget Handelsverden i Vesten, maaskee ikke uden den Hensigt at fordölge det specielle Lands-Navn, der kunde

(v) Strabon. 1.2 c. 3, 1.3 c. 2 ed. Tauchn. I p. 161 og 241. Platon. Timæus & Critias ed. Bipont. t. 9 p. 296, t. 10 p. 39 sq. Plutarch. Solon. c. 26. Ammian. Marcell. 1.17. c. 7. Har man overhoved Grund til at formode en historisk Kjerne i enhver Mythe, som binder sig til et bestemt Sted, saa har mæ endnu mindre Grund til ganske at forkaste Sagnet om det ved Jordskjælv undergaaede Atlantis. Guancheerne paa de canariske Öer havde en Tradition om, at de nedstammede fra et stort og mægtigt Folk. Den lige fra Afrikas Vestkyst indtil Nye-Foundland fortsatte Række af Klippegrunde, Sandrevler og Öegrupper, der tildeels forraade en vulkansk Natur, kunne vel være Levninger af et Atlantis. Men det er vist nok, at Historien ingen- sinde vil kunne ganske skille Skallen fra Kjærnen i den platoniske Fremstilling.

(x) Cfr. Diodor. 1. 5 c. 20.

(y) Pindar Olymp. 2, 129. *Ἐνθα μακαρων Νᾶσον ὠκεανίδες Ἄνραι περιπνευσιν ἀνθεμαθε χρυσα γλεγει, τα μεν χειροσθεν, ἀπ' ἀγλαων δενδρεων, ὕδωρ δ' ἄλλα φερβει. Ὅμοιοι τῶν χειρας ἀναπλεκοντι και σεφανοις.*

lede fremmede Sömænd paa Sporet. Betydningen af **Occident, Hesperien**, have Sprogforskerne fundet, som forhen viist, i flere Landes Navne, f. Ex. **Hispania, Oestrymnis, Africa, Mauretania**. Den ligger maaskee endnu sikkrere i *Μακαρων* og *Μακαρ*, der i Lyden er ganske det samme som **מַאְסַרֹן** og **מַאְסַרֹר**, hvilket i det hebraiske Sprog bemærker det yderste Vesten (z). **מַאְסַרֹן מַאְסַרֹר** bleve Grækerens *νησοι μακαρων*; han holdt fast ved Genitivet, idet han holdt fast ved Digterens *των των ευσεβων χωρον*. Romerne derimod, der virkelig saae Phöniciernes Makarier, men ikke paa dem de henfarne Heroer, kaldte dem insulæ fortunatæ s. dites (æ).

Ikke mindre beföiet er man til at udlede Homers *Ἠλυσιον* af phönicisk Rod. Digteren (ö) lader i Ægypten Proteus forudsige Menelaus: "at han ikke skulde döe i Argos; men de Udödelige vilde sende ham til den elysiske Slette og Jordens Grændser, hvor Rhadamanthys boer, og Menneskene före et sorgfrit Liv; hvor der ikke er Sne eller Vinterstorm og Skylregn, men Okeanos udsender de susende Vinde for at forfriske Menneskene — eftersom Menelaos var en Svigersön af Zeus".

(z) Jesai. 9, 11. Deut. 34, 2. Joel 2, 20. Zachar. 14, 8, hvor det östlige Hav modsættes **הַיָּם הַיְּמָנִי**: det yderste eller vestlige Hav.

(æ) cfr. Horatii Od. 4, 8, 27. Epod. 16, 41.

(ö) Odys. 4, 561 fgd. Naar man med denne og andre digteriske Beskrivelser af den elysiske Slette og Eng og af de Saliges Öer sammenligner Alcaforados Skildring af Madeira, da Macham kom dertil, skulde man troe, at Digterne have skildret efter Naturen: "Skovene", beretter han, "prangede i yppig Væxt; der var Træer med kostelige Frugter, andre med södt duftende Blomster. Vandene vare kölige og klare, Himmelen venlig og Luften fuld af balsamisk Vellugt". Dyrene, som mödte Macham, yttrede intet Tegn til Frygt eller Vildhed, hvoraf han sluttede, at Öen var ubeboet. Da Europæerne trængte dybere ind, fandt de en skjön hebygget Eng (*λειμων*, hvorpaa Heltene hvile) indfattet af Laurbærtræer og vandet af en Bjergbæk, der raslede hen over Kisel. Midt paa Engen stod et majestætisk Træ, hvis lange Grene skyggede mod Solens Straaler. Washington-Irwings Columbus. Tydsk Overs. B. 12 S. 214 og 415

Hvad angaaer Kilderne til denne Digtermythe, vare efter Strabo Phönicierne Homers Sagnsmænd. Hvordan man end oplöser Fabelen om Proteus, saa hersker han som Havgud eller Konge i en Deel af Ægypten, hvor Phönicierne færdedes; hans Helligdom laae i en Deel af Memphis, som kaldtes Tyriernes Leir og var beboet af Tyrier; han sagdes at være en Sön af Poseidon og Phoenike (a). Hvad angaaer Beliggenheden af Homers Elysium, var det ikke, som hos andre Digtere (b), en Egn under Jorden, men over Jorden og ved dennes yderste Grændser, hvorhen Menelaos i levende Live skulde henflyttes. Naar man med den homeriske Mythe sammenholder Hesiods og Pindars digteriske Skildringer af Heroernes Ophold paa Makarerne under Chronos's, Rheas og Rhadamanthos's Scepter: saa har Eustathius Ret til at forklare Digterens Elysium som en Slette ved Jordens Ende i Vesten, "hvilken af yngre Forfattere kaldes *νησοι μακάρων*" (c); ligeledes Lucian (d), der henlægger *Ἠλυσιος λειμων* til samme Öer. Men man vil neppe indrömmе Scholiasterne, at Elysium havde sit Navn af et *ἄλυσ* paa Ægyptens Delta, eller af den gudfrygtige Mand Elysus fra Eleuther, eller deraf, at Sjælene tilbringe Livet der *ἀλυσσας, ὁ ἐξ' χαιρσσας ἢ λελυμενας σωματων*, ikke heller af *ἡλυθειν*. Ordets Rod er phönicisk ligesom Sagnets.

Ἠλυσιος er et Adjectiv, hvortil föies snart *λειμων* snart *πεδιον*, og Intet er til Hinder for deraf at danne Substantivet *Ἠλυσα*, der findes som Lands eller Öers Navn *תִּשְׁבַּיִם* hos Propheten Ezechiel c. 27, 7 i det for Tyrus's Handelshistorie meget vigtige Capitel, der indeholder en Klagesang over Tyrus's Fald. Det hedder her: "Dine Dækker ere af blaat

(a) Strabon. l. 3 c. 2 p. 241, Herodot l. 2 c. 112. cfr. Diodor l. 1 c. 62, Tzetis chil. 2 hist. 44.

(b) F. Ex. Virgilio *Æneid*. l. 5 v. 734 l. 6, 637 sq., 744 o. a.

(c) Homers *Odys.* ed. Baumgarten Crusius v. 1, 1 p. 247 not.

(d) *Jupiter confut.* p. 185 ed. Salm. 1619

Stof og Purpur fra *Elisas Öer*." Kunde man ønske en Derivation af dette Ord, svarende til den Forestilling, Grækerne forbandt med Elysium og de Saliges Öer, Heroernes evige Hjem, da ligger temmelig nær Derivationen af מִלְּחָמָה: de Stærke, Kjække, Guderne, og נִשְׁוֹת: Frelse eller Frelsens Ophav. Men det er paa en sikkrere Vei end Etymologiens, vi ønske at finde Beviset for Elisas Identitet med Elysium og de vestlige eller makariske Öer.

Romerne og Grækerne arvede eller bemægtigede sig Arven af Phönciernes og Karthagernes Opdagelser. Det er aldeles vist, at de beseilede de canariske Öer i Aarhundredet för Christi Födsel. I Anledning af Sertorius's Plan paa disse Öer at finde et lykkeligt Fristed yttrer Plutarch (e): "at det lige fra Barbarernes (*μεχρι των βαρβαρων* d. e. fra Phönciernes og Karthagernes) Tid var en vel grundet Tro, at her var den af Homer besjunge Elysiske Slette og de Saliges Hjem." Sertorius's lykkelige Öer vare uden Tvivl Madeira og Porto Santo; thi de angives at være to i Tallet, og den lidet tillokkende Beskrivelse, som Statius Sebosus og Rong Juba paa Reiser Augusts Tid gave af de sydlige Canarier, (f) forbyder at tænke paa disse. Ihvorvel Fortællingen er kjendelig udsmykket, saa passer dog i det Væsentlige paa Madeira og Sertorius's Öe den Beskrivelse, som Aristoteles og Diodor (g) give af en Öe, "ligere et Gudernes end Menneskers Land", beliggende udenfor Herkules's Stötter. Denne Öe kjendte Phöncier og Karthager, og de sidste afskare Fremmede og navnlig Tyrhenerne Veien dertil i den

(e) Sertorius c. 8 cfr. Strabon. l. 3 c. 2 p. 241: "Makarernes Öer, som ogsaa vi nu kunne paapege, ikke langt fra Maurusiens Forbjerg ligeoverfor Gadir".

(f) Plinius l. 6 c. 32. Solinus c. 56 § 14 sq. cfr. c. 30 § 8. De skildres som temmelig öde, men maaskee de dengang (cfr. Sertorius l. c.) ligesom gennem Middelalderen bleve hjemsögte af Fribyttere.

(g) Aristoteles de mirabil. ed. Aureliani t. 2 p. 1093. Diodor. bibl. l. 5 c. 19—20.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VII Deel,

samme Tanke (som siden Sertorius) at berede sig et Tilflugtssted i Tilfælde af Karthagos Undergang (h). Det beroede paa mere end en Gissning, at Romerne kaldte de canariske Öer fortunatae eller makariske. Ikke saasnaart havde Europæerne i fjortende Aarhundrede gjenfundet dem, för de atter betegnedes med det gamle Navn af de "lykkelige Öer"; og det er ret mærkeligt, at Öen Teneriffa paa Fra-Mauros Kaart benævnes *isola del Inferno* (i). Det fjortende og femtende Aarhundredes Opdagelser synes fremdeles ethnographisk at stadfæste Oldtidens Sagn om Makarierne. De canariske Öer vare dengang beboede af de ædle Guancher, hvis legemlige Skjönhed, Mod, livlige Aand, milde Charakter, sædelige og lykkelige Liv og sociale Institutioner de spanske Skribenter ikke kunne noksom berömmе (k). Guanchernes Forestillinger om et höieste Væsen og et Liv efter dette, deres Mumier i Klippegrave o. s. v. synes at vise hen til en österlandsk Herkomst og til en Tidsalder og en Egn, da og hvor den ældgamle phöniciske Religionsidee om en *El-Chronos*, hans lykkelige Alder og Rige var ligesom realiseret (l).

Skriftfortolkere og Historieforskere (m) have oversat $\pi\psi\beta\eta\varsigma$ hos Ezechiel c. 27, 7 ved Hellas, Æolis eller Elis paa Peloponnes, eller forstaaet derved Öer i Ægæerhavet, dels formedelst Navneligheden, dels ogsaa

-
- (b) Ret mærkeligt, at Anelsen om Statens Fald var saa stærk i Karthago, netop da Republiken nærmede sig Culminationen. Hvad Aristoteles fortæller, maa nemlig have tildraget sig, för Tyrhenerne ophörte at være Sömagt, altsaa för A. 450 f. Ch. F.
 - (i) Il mappamondo di Fra-Mauro descritto da Zurla. Venezia 1806, p. 63 og 142. Vulkanen har vel nærmest foranlediget Navnet.
 - (k) Golberrys Reise i det vestlige Afrika. Tydsk Oversættelse af Bergk, B. I S. 34—41. Schlosser: Geschichte der alten Welt und ihrer Cultur I, 1 S. 61 not. Münter Religion der Karthager S. 61. Humboldt und Bonpland: Reise in die Æquinoctial-Gegenden; Stuttgart und Tübingen 1815. I S. 283 fgd. og overhoved hele 1ste Bogs Cap. 2.
 - (l) Cfr. Movers Untersuchungen über die Religion der Phönicier. S. 312 fgd.
 - (m) Ogsaa Heeren i hans Ideen 1, 2 S. 128 Udg. 1815; cfr. Bochart Phaleg. l. 4 c. 38 p. 356 & p. 176.

fordi Purpursnekken faldt i Ægæerhavet og i Særdeleshed ved Rysterne af Lakonien. Men der var ingen Æ i Ægæerhavet, hvis Navn har Liighed med Elisa, og Lakonien hverken hørte til Hellas, Æolis og Elis eller kunde kaldes saaledes. I Folke-Genealogien Genes c. 10 v. 4 forekomme som Sønner af Javan: Elisa, Tarschisch, Chitim og Dodanim (hvilket sidste maaskee bør læses Rhodanim)(n). Efter en Sammenstilling af de mange Steder i den hellige Skrift, hvor Tarschisch forekommer, med de profane Skribenters Tartessus, Tarseion, Tarsiter o. s. v. kan der neppe blive nogen Tvivl tilbage om, at Tarschisch er en Deel af Spanien(o), ligesom det er antaget, at Chitim betyder Italien og de store Öer i Middelhavet, og Dodanim Gallien. Forfatteren synes altsaa paa sin ethnogeographiske Tavle at være gaaet fra Vesten mod Östen og ved Elisa at have meent Öelande vestligere end Spanien. Elisa var hos Ezechiel Öer, og i Psalmen 72 v. 10 staae netop Fyrsterne fra Tarschisch og Öerne (p) ligeoverfor Fyrsterne fra Saba, som Repræsentanter for de yderste Egne mod Vesten og Östen. Fremdeles agtedes i Oldtiden det lakoniske Purpur for ringere end det tyriske (q), hvorfor Exechiel neppe vilde have i Særdeleshed udmærket lakonisk Purpur som Smykke for Tyrus. Endelig levede og skrev denne Prophet sin Klagesang over

(n) Bochart Phaleg. l. 3 c. 6 ab in.

(o) Ihvorvel Tartessus af græske og romerske Skribenter holdes i en saadan Almindelighed (som en Benævnelse snart for en Öe i Bætisfloden, snart for Bætisfloden selv, snart for hele Turdulernes Land, snart for Stæderne Carteca og Gadir, snart for en egen Stad, som ikke var mere, snart for Carpesiernes Bye og Land cf. Appiani Hispan. c. 2), at det maa antages i Almindelighed for en Benævnelse paa et phoenicisk Colonieland i Spanien, saa er der dog ingen af de gamle Efterretninger, der berettiger til at antage det for et Navn paa hele Spanien. Tartessus var en Deel af Sydspanien.

(p) צִיִּן staaer her absolut istedetfor de fjerne Öer hiinsides Tarschisch eller i Forbindelse med Tarschisch.

(q) Ovidii remed. amor. v. 707.

Tyrus til en Tid, da Grækerne allerede havde fortrængt Tyrierne fra Archipelaget og de Grækenland omgivende Vande til de fjernere Egne af Middelhavet og Oceanet, og netop i en Periode, til hvilken hører Phönicierne dristige og med liden Grund omtvistede Omseiling af Afrika. Plinius giver den dunkle Purpur Fortrinet for alle andre(r); den var den meest søgte. Men netop den mørkeste Purpur var den saakaldte Gætuliske fra Oceanet. Her fandtes Purpursnekken i stor Mængde ved de canariske Öer, hvor Kong Juba desaarsag anlagde Purpurfarverier, som kaldtes gætuliske. Noget nord for insulæ fortunatæ laae purpurariæ(s), der neppe vare andre end Madeira og Porto Santo eller Diadors og Sertorius's Makarier. Det synes altsaa meget rimeligt at forelægge Elisa med sit Purpur fra Ægæerhavet til Oceanet og det fjerne Vesten, hvor Homer tænkte sig Elysium.

Men ogsaa ved Rysterne af Britannien faldt Purpursnekker(t), og den anden Handelsvare fra Öerne Elisa, som Ezechiel nævner, fører os endnu nærmere til de britiske Öer. Ogsaa disse Öer vare Makarier (מַכְרִיָּוִת); de kaldtes af Nogle fortunatæ (som forhen er bemærket) og hellige(u) Öer, vistnok ikke priste ligemed Makarierne, der laae Syden for Chronos's hellige Forbjerg (Cap Vincent), som et jordisk Elysium, men dog vel anseete for deres kostbare Producter, milde Clima og Frugt-

(r) Hist. nat. l. 9 c. 38 o. a. St. Laus ei summa in colore sangvinis concreti-Nigrantis rosæ colore subluceus-Rubeus color nigrante deterior.

(s) Plin. l. 6 c. 31 sq.

(t) Heerens Ideen 1, 2 S. 99. Goguet: Ursprung d. Gesetze; Hambergers Oversættelse B. 2 S. 90.

(u) Det er rimeligt, at Druidernes mystiske Cultus, der især fremherskede paa Öen Mona (Anglesey, cfr. Mela l. 3 c. 2. Tacit. Annal. l. 14 c. 29 sq.), har bragt disse Öer i Helligheds Rye og tillige udbredt de besynderlige Forestillinger om Britannien som det hemmelighedsfulde Land, hvortil Afdödes Sjele overførtes; cfr. Werlauffs Procops Efterretninger S. 31—34.

barhed (v). Til Sammenligning med Digternes Forherligelse af *ἡρώσει παρὰ τῶν* ville vi anføre en Talers Beskrivelse af Britannien (x): Britanniam omnibus coeli ac soli bonis natura donavit; in qua nec rigor est nimius hiemis nec ardor æstatis; in qua segetum foecunditas tanta, ut muneribus utrisque sufficiat Cereris et Liberi; in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis; contra pecorum mitium innumerabilis multitudo, lacte distenta et onusta velleribus. Cornwall, netop den Deel af Britannien, som Phönicierne fornemmelig besøgte, har paa 50°—51° N. B. saa milde Vintre, at Myrther og Laurbær groe paa frit Land (y).

תְּכֵלֶת (Purpur) og תְּכֵלֶת (det Blaae) bemærke efter en meget sædvanlig Metonymie ogsaa de farvede Tøier. Men Phönicierne vare fra ældste Tid saa gode Vævermestere (z), at Ezechiel nærmest har tænkt paa Farvematerialet som Product fra Elisa. Fortolkerne (æ) antage, at Techeleth er den mørkeblaae Vaidfarve, som hos Romerne hedde glastum eller vitrum (ö). Med denne Farve sminkede og tatoverede sig de gamle Briter, baade Mænd og Qvinder, som Plinius (a) tilføier, efterlignende Æthiopernes Hudfarve. Det samme beretter Cæsar (b), og benævner Farvestoffet vitrum, som gav colorem cæruleum. “Brit” (hvor-

(v) Strabon. l. 4 c. 5 Tauchn. 1 p. 322. Taciti Agric. [c. 12. Cæsar bell. Gall. l. 5 c. 12. sub fin. Diodor. bibl. l. 5 c. 21 sub fin.

(x) Eumenius, der skrev sin Lovtale over Constantius i Slutningen af tredie Aarhundrede e. Chr. F., Panegy. c. 9, vit. Const. c. 11, citeret i Soergels Udgave (Lemgo 1782) af Taciti Agricola p. 32.

(y) Schouws Europa S. 30.

(z) Iliad. 6, 29. Odyss. 15, 424.

(æ) Simonis Lexicon hebraicum et chald. sub voc. תְּכֵלֶת. Talmud giver Ordet ved תְּכֵלֶת = chalasdon א: glastum.

(ö) Plin. l. 20 c. 7 dermed at sammenligne Ordet glessom (Bernsteen, Glas) l. 37 c. 3. Hvad angaaer Planten, som kaldtes Isatis, voxer den endnu vild i Mellem-Europa.

(a) Hist. nat. l. 22 c. 1.

(b) Bell. Gall. l. 5 c. 14.

med kan sammenlignes Folkenavnet Picti) betyder i det gamle celtiske Sprog "malet" (c), og P. Mela feiler neppe i sin Mening, at Britannerne kaldtes saa, fordi de vare vitro corpora infecti (d). Hvorledes iøvrigt denne mørkeblaa Plantefarve har kunnet komme til Navnet vitrum (eller Glasfarve), oplyser maaskee et andet Sted hos Plinius (e), hvor han regner den mørke æthiøpiske Obsidian (der ogsaa fandtes i det vestlige Europa) til Slægten vitrum (= *ύαλος*), hvilken han kalder en antiquior materiae origo, nunc vitri similitudine interpolata, idet man nemlig konstig farvede Glasset. Vaidplanten benyttedes fortrinlig til at farve Uld (f), hvormed ogsaa det qvægrige Britannien har kunnet forsyne de vindskibelige Phönicier. Altsaa Vaiden, hvilken Ezechiel omtaler som Artikel fra Öerne Elisa, og dens Brug til Farve var de britiske Öer saa eiendommelig; at den foranledigede Navnet Briter (g); hvorimod dette Farvestof ingen- sinde var særlig bekjendt som en græsk Handelsvare.

Det skulde da blive det endelige Resultat af denne Undersøgelse, i hvilken Sagn og Sange have ført ind paa Historiens Gebeet: at Makaron og Elisa vare generelle phöniciske Benævnelser paa Öer i det vestlige Ocean; at Grækerne have i deres Sprog gjengivet disse i den virkelige Geographie hjemmehørende Navne ved *νῆσοι μακαραῶν* og *Ἠλισίον*, og paa disse Navne og dunkle Sagn om de fjerne Vestlandes herlige Natur

(c) Canegieter de Brittenburgo p. 5.

(d) Sit. orb. l. 3 c. 6. Britannorum stigmata vare bekjendte i Oldtiden; Rapin Thoyras hist. d'Angleterre I p. 7. Woltmanns Geschichte Grossbritanniens I p. 10.

(e) Hist. nat. l. 36 c. 26. Selv det ufarvede Glas synes hos de Gamle at have havt et havblaa Skær, idet Digterne tale om pontus vitreus, antra vitrea oceani. Horatii od. 4, 2, 4. Sili Ital. Pun. 7, 413.

(f) Plin. l. 20 c. 7.

(g) Hvad enten Folket havde givet sig selv dette Navn, eller det var givet af Fremmede. Rapin hist. d'Angl. I p. 4.

construeret Mytherne om de Saliges Öer og Heroernes Elysium udenfor den bekjendte Verdens Grændser. Paa Sandhedens Vegne önsker Forfatteren, at hans Hypothese maa være noget mere end en historisk Phantasie. Spanieren Villalpando (h) synes efter Bochart Phaleg. l. 4 c. 3 ab in. at have opstillet en lignende Hypothese.

(h) Formodentlig Jesuiten I. B. Villalpando (fra 16de Aarhundrede), hvis Commentar over Ezechiel ikke har været Forfatteren tilgængelig.
